

jeka stvarni posrednik može biti samo biće koje posreduje ljudsku prirodu i koje je istodobno bezgrešno poput Boga« (5, VI, 369). (Umjesto »prirodni čovjek« obično se u ovakvim kontekstima u hrvatskom kaže »naravni čovjek«.) Krist, kao istinski prvosvećenik, prinosi sebe na žrtvu za sve i dobiva, kao istinski kralj (»Sin Davidov«), apsolutnu vlast nad svima, a kao istinski prorok vodi čovječanstvo i svijet prema ostvarenju njegova budućega apsolutnoga cilja (5, VII). »Trostruko čovjekovo odvajanje od Boga mora biti poništeno trostrukim bogočovječim ponovnim sjedinjenjem. Vlast zla u sadašnjosti nad sviješću i djelima ljudi mora biti skršena stvarnom pobjedom unutarnjeg moralnog načela, prepuštenoga *samome sebi*, bez bilo kakve izvanjske pomoći i tuđega oružja (kao David u dvoboju s Golijatom)« (5, VIII, 374).

Završimo naš prikaz važnom porukom Vladimira Solovjova koja se više puta ponavljala pod različitim oblicima na stranicama njegove *Povijesti*: »Puninu istine i života ima samo moralno savršenstvo, a prvi korak od strane usavršenoga čovjeka jest poniznost i poslušnost višem autoritetu u stvarnosti« (5, XXIII, 415). U ovim riječima krije se i dio rješenja te »prve i neodložne zadatke« — kako uspostaviti narušeno jedinstvo Crkve (usp. 1, I, 44).

Natalija s. Adrijana TOMKIV

Ivan FUČEK, *Zakon Vjera*. Moralno-duhovni život, sv. 2., Verbum, Split, 2004., 469 str.

Knjigom *Zakon Vjera* isusovac o. Ivan Fuček nastavlja niz »Moralno-duhovni život«, što ga je lani započeo knjigom *Osoba Savjest*. Tako i izdavačka kuća Verbum iz Splita nastavlja izdavački pratiti to iznimno važno djelo o. Fučeka. Riječ je zapravo o, kako se to obično naziva, životnom djelu autora koji je više od pola stoljeća svoga svećeničkoga, profesorskoga, dušobrižničkoga, znanstvenoga i svekolikoga rada sazeo i sažima u ovaj niz.

O. Fuček (1926.), među ostalim profesor u miru moralne teologije na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, autor dvadesetak knjiga i nekoliko stotina znanstvenih i stručnih radova u hrvatskom i inozemnom tisku, plodan suradnik i ovoga časopisa, uz teolog Apostolske penitencijarije u Rimu, zaokružuje ovim nizom, kako je naglašeno, ne samo svoj plodan rad već ujedno ispunjava prazninu u katoličkoj moralno-duhovnoj literaturi na hrvatskome jeziku, ali i u cijeloj hrvatskoj kulturi, prije svega religijskoj, kojoj nedostaje takav i tako zaokružen ciklus iz katoličke moralno-teološke odnosno moralno-duhovne problematike.

Bogat je sadržaj ove likovno-grafički ukusno opremljene knjige. Kako i sam podnaslov »moralno-duhovni život« govori, o. Fuček sretno je spojio moral i duhovnost u jednu nedjeljivu cjelinu. Spojnica između riječi »moralno« i »duhovni« ima tu sretnu službu da spaja ono što mnogi, pa i katolici, drže nespojivim, pogrešno poistovjećujući moral sa zabranama i kaznama, a duhovnost s neobuzdanom slobodom kretanja duhovnim obzorjem od ezoterije, magije, poganskih kultova i različitih religija do kršćanske mistike.

Premda je bogata materija u stanovitosti mjeri kompendijski zbijena, riječ je o konzistentno i koherentno razrađenoj cjelini. Kao i u prvoj knjizi, i u ovoj, vezujući se za dva temeljna pojma »Zakon« i »Vjera«, autor razrađuje problematiku oslanjajući se na temeljna pitanja: što je čovjek kao stvoreno biće Bogu, a što Bog čovjeku? Iz odgovora na ta pitanja proizlazi mogućnost cjelovitoga razumijevanja čovjeka, njegova smisla i svrhe. Iz tih odgovora ujedno se dalje nadaju odgovori na svrhu Zakona što ga je Bog upisao u čovjeka, posebice s obzirom na uklopljenost u svrhu objavljene Vjere.

Pisac je i ovu knjigu razradio u dva dijela: »Spoznati« i »Sprovesti« (ovdje ide mala zamjerka lektoru: bolje bi bilo »provesti«). Tu se već očituje osnovni pristup: spoznati i upoznati istinu, a zatim je životno primijeniti. Prvi dio »Spoznati« podijeljen je na dva poglavlja: »Zakon« i »Vjera«. Uvodna misao nadaje osnovni autorov stav kada je riječ o zakonu: zakon je Božja norma dana čovjeku radi njegova ostvarenja i spasenja. Stoga je dakle u odnosu Stvoritelj–stvođenje zakon određen kao sredstvo koje Bog daje čovjeku da ga oslobodi za osobno–ljubavni događaj u susretu — »istinovanje u ljubavi« (13). Istodobno taj zakon ima tri vidika: vječni Božji zakon, što izlazi iz same Božje biti; naravni Božji zakon, što je utisnut u sva bića kao fizički, a u čovjeka i kao moralni; napokon kao pozitivni ljudski zakon (civilni i crkveni), što ima proizlaziti iz prvih dvaju vidika (19–20). Obrativši dalje pozornost posebice na prva dva vidika, autor je pošao u daljnje nadogradnje razmatranja o zakonu na dvama planovima: »vječnoga Božjega plana stvaranja« svijeta i čovjeka (20–25) i »vječnog Božjeg plana spasenja« (25–28). Premda neodvojivi, oni nisu identični već su autonomni jer su oba posljedica Božje slobodne odluke (27). Međusobno usmjereni, oni se sažimaju u »vječnom Božjem zakonu svijeta« — Isusu Kristu, koji je utjelovljena Riječ. Stoga stvoreni i spašeni, »posvećeni svijet nosi u sebi Kristovu strukturu« (!) — okristovljen je (29).

Autor zatim razlaže o »naravnom moralnom zakonu«. Oslonivši se na katolički nauk, ali i na spoznaje filozofa i doprinos različitih znanstvenih disciplina, autor polazi od istine da postoji jedna ljudska realnost odnosno jedna jedina ljudska narav (35). Iz toga proizlazi da za sve ljude vrijedi jedan opći prirodni ili naravni zakon (40), koji se pak očituje kao »podljudski« zakon nužnosti (fizikalni, kemijski, biološki i dr.; sugestija: možda bi bolji pojam bio jednostavno »tvarni«, budući da »podljudski«

može asociirati na nešto čovjeka nedostojno) i kao »naravni moralni zakon«. Taj zakon autor naziva »moralni zakon slobode« (40), a on se spaja s vječnim Božjim zakonom u sudioništvu »razumnog stvorenja na vječnom zakonu« (42).

Treći odsjek razrađuje »vrhovno načelo i temeljne norme«. Okoristivši se primjerom igre, autor polazi od toga da su pravila nužna kako bi se mogla događati »drama« ljudskoga života — doslovce slikovito oprimirana Caravaggiovim »Žrtvovanjem Izaka« na naslovnici. Od Stvoritelja u čovjeka upisan naravni zakon jest dakle »smišljeni poredak« (45). U sljedećim točkama autor je na temelju urođenog temeljnog zakona »izbjegavaj zlo — čini dobro« razložio Dekalog kao razradu toga načela, imajući na umu bitnu povezanost između zapovijedi prve i druge ploče, koje Krist u Novom savezu sažima u dvostruku zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjemu (54).

Na to se nadovezuje četvrti odsjek, u kojemu je naglasak na »novome pozitivnom Kristovom zakonu«, iskazanu savršeno u Kristovoj osobi (65). Tu je u središtu zapovijed ljubavi. Valja »izići iz sebe« kako bi Krist mogao rasti u nama i preobraziti nas u duhu svoje ljubavi (70–71). Razvijajući te misli, autor je nadahnuto obradio Kristovu »Besjedu na gori«, koja je »Magna charta Isusova čudoredno–duhovnog života« (74), kritički se osvrnuvši usput na sve raširenije suptilno ateističko sebeljublje i humanitarizam. S tim u svezi, sljedeća dva odsjeka kristološka su i kristocentrična razrada Blaženstava. Krist, koji ih je savršeno ostvario, tako postaje »osobna konkretna norma« (88). Ta norma nadilazi razumske premise, ali ih ne odbacuje, nego uključuje. Slijediti Krista u duhu Blaženstava znači odazvati se pozivu da budeмо drugi Krist. Krist je stoga za kršćanima »kategorički imperativ« (92), ujedno »mногоstruka norma« (94), »prauzor« (95) svakom čovjeku kao »mjera čovjštva« odnosno »ljudske naravi«. Slije-

dom toga Krist je osobna, objektivna, najkonkretnija, potpuna i univerzalna norma. Zaključak je slijediti Krista (ne nasljedovati u smislu »kopiranja«), u čemu su dva osnovna puta: svjetovni stalež i stalež savjeta (svećeništvo i redovništvo).

Napokon, sedmi odsjek bavi se »pozitivnim ljudskim zakonom, pri čemu je temeljno polazište da je čovjek biće zajednice, da živi u relaciji, a, dodao bih, i u reakciji. Pisac ovdje čitatelja u bitnome suočava s pitanjem o dužnosti pokoravanja ljudskim zakonima i nužnim pretpostavkama s tim u svezi (106–110), a dotiče se i, čini se, ponovno vrlo aktualnog pitanja o epikiji. Zatim se razrađuje obvezatnost crkvenih zakona te razlaže o načinu govora o Crkvi među vjernicima, što bi u nas valjalo češće aktualizirati zbog dramatična neznanja katolika o biti Crkve, pa i o njezinoj strukturi, a onda i o mjestu i ulozi vjernika u njoj.

Drugo poglavlje bavi se pojmom »Vjera«. Taj je dio razdijeljen na deset odsjeka. U prvome se razmatra o »manjkavim i netočnim idejama o Bogu«, koje su uvelike krive tomu da suvremeni čovjek ne razumije Boga, zaboravlja na Nj ili se buni protiv Njega jer mu je »nekoristan« (140). Stoga pisac u sljedećem odsjeku čitatelje vodi »prema ispravnoj predodžbi o Bogu«, pošavši pritom od objavljene istine da je Bog »bezuvjetni Temelj« svemu, da jest u svemu (immanentan) i ujedno iznad svega (transcendentan) (147). Pritom poticajno primjećuje da se suvremenici kršćanske kulture, pa i kršćanski teolozi, pomalo prestaju baviti »spoznajom Boga«, upadajući u racionalizam ili u fideizam, što je simptom krize razuma (151). Čovjek je međutim sposoban spoznavati Boga. Pisac stoga odbacuje prigovore kojim se ta čovjekova obveza nastoji izbjeći ili omalovažiti (problem zla i tzv. znanstveni pogled na svijet), podsjetivši na to da Crkva mnogim interventima i dokumentima stalno poziva vjernike da se ne umore razvijati spoznaju Boga.

Sljedeća poglavlja moguće je ovdje samo sažeto spomenuti. Autor ponovno iskazuje svoje temeljno kristocentrično nadahnuće i polazište — očito, uostalom, i u prvoj knjizi. Osobito je to izraženo u trećem odsjeku »Po Kristu u njegovu Duhu k Ocu«. Krist — Sin, sluga, brat — savršeni je primjer zapovijedi ljubavi, koju je dao ljudima. U tome svjetlu »svaki čovjek treba da je kršćanin; čovjek izvan Krista nije u Božjem planu« (165). Na pitanje o spasenju nekrštenih, autor odgovor traži u smjeru istine da je svaki čovjek u svom životu suočen s Kristom već po zapovijedi ljubavi, koja je »jedna ljubav s dva krila« (170). U tom suočenju svaki čovjek definira sebe s obzirom na Kristovu ponudu spasenja.

Četvrti je odsjek — »vjera je 'da' na Božju objavu« — zapravo sukus katekizma, sa zanimljivim ekskursom o tome što je vjera za Hrvate (178–179) i »dionigetovskim« odlomkom o tome što »običnoga vjernika« razlikuje od »običnoga nevjernika« (180).

Sljedeći odsjek obrađuje »čin vjere s ćudorednoga aspekta«. Drugim riječima, kako vjera u Boga oblikuje »praktičnoga vjernika« (185–186). Istaknuta je poticajna misao da je vjera »čin cjelokupne osobe« jer u činu vjere sudjeluju sve njezine sposobnosti (190–192). Sljedeće točke obrađuju spasenjski vidik vjere, odnosno njezinu nužnost za spasenje, što je bitno povezano s moralno-duhovnim životom. Utoliko, ključna je misao knjige, »nema morala bez vjere« ni »žive vjere bez morala« (199). Tako se »zakon« i »vjera« nadaju kao, da upotrijebimo autorov iskaz, »dva krila« istoga Božjega poziva na slobodni susret »istinovanja u ljubavi«.

U šestom odsjeku prošireno je razrađena tema nužnosti vjere za spasenje. Posebice je obrađen sakrament krštenja, koji se može uobličiti u iskaz »Kristu u meni — ja u Kristu«, što jednostavno znači da Krist jest bit čovjekove biti, samim tim i istina njegova moralno-duhovnoga života (212). U vezi s krštenjem

sljedeći odsjek, koji je povezan s trećim odsjekom istoga poglavlja, razlaže o nekim pastoralno–katehetskim pitanjima, primjerice krštenju djece, sudbini nekrštene djece, nevjernika i inovjeraca, gdje ima mjesta za teološki i misijski napredak i ekumenski dijalog (226).

Osmi i deveti odsjek mnogima će biti posebno zanimljivi jer se bave »dužnostima i pravima kršćanina prema vjeri«. Autor je ovdje potanje razložio što se sve odnosi na zahtjev »upoznati vjeru«, naglasivši da je riječ o »teškoj dužnosti«, pa je teški nemar u odnosu na nju »težak grijeh« (da li ga itko više ispovijeda?) — a zatim na zahtjeve »učvršćivati vjeru« (235–237), »priznavati vjeru« (245–248), »svjedočiti vjeru« (250–256) te napokon »čuvati« i »širiti vjeru« (256–265). Tu su dani izvanredni dušobrižnički naglasci, ali nisu izbjegnute ni međureligijske, ekumenske i političke konotacije problema svjedočenja, čuvanja i širenja katoličke vjere.

U posljednjem, desetom odsjeku obrađeni su »neki suvremeni grijesi protiv vjere«. Tu je kratko, ali s isticanjem svih ključnih točaka, dan pregled »povijesnog hoda prema nevjeri« (267–269), s posebnim osvrtom na »stare i nove tipove nevjere«, na načine pada u nevjeru, apostaziju, krivovjerje, lakovjernost, indiferentnost, te na dvojbe i poteškoće u vjeri (274–278).

Zaustavljajući se ovdje kao prosječan čitatelj u preletu sadržaja, uočavam kako će se možda nekomu učiniti da je to previše raznolik sadržaj za jednu knjigu, osobito ako bi se ovi prinosi o. Fučeka gledali isključivo kao znanstveno–stručni rad. Doista, premda ova knjiga kao i prethodna ima i tu pretenziju — da name akribijom i zaokruženošću bude pogodan priručnik za studij brojnih moralno–duhovnih pitanja, pa je tako i pisana, s popratnim aparatom (bilješke, kazala, kratice) — jasno je da bi se o svakom odsjeku u njoj mogla napisati oveća znanstvena monografija. S tim u vezi stoji i odgovor na pitanje: komu je knjiga na-

mijenjena? Na jednome mjestu u knjizi pisac je ispravno, ako je dopušteno reći, upozorio na to da naše vjersko–moralno–duhovne knjige treba da budu svima razumljive i prihvatljive. Sam se trudio postupiti tako pa će ovu knjigu zacijelo bez većih teškoća pratiti svatko tko ima makar solidnu srednjoškolsku izobrazbu i vjeronaučnu pouku. Uostalom ono što nije razumljivo u prvi čas, valja se potruditi razumjeti. (Utoliko se sretnijim rješenjem doima što su sve bilješke stavljene na kraj knjige, premda bi tehnički lakše knjigu bilo pratiti ako su bilješke ispod teksta na odnosnoj stranici.) Sretna je dakle i uspjela pišćeva nakana da u bitnim crtama provede što širi krug čitatelja kroz katolički moralno–duhovni nauk u svoj potrebnj širini oslonca na Sv. pismo, Učiteljstvo, Predaju i Tradiciju Crkve kao i na relevantna znanstvena dostignuća s mnogih područja (filozofija, bioetika, povijest i dr.) i da mu dade sigurnu katoličku pouku. Utoliko o. Fuček ne skriva svoj »dušobrižnički živac« i želju da ovim djelima osvježi našu pastoralno–katehetsku teoriju i praksu. Stoga na više mjesta svoje misli obraća mladima, kojima je i sam posvetio velik dio svoga dušobrižničkog i stručnog rada, upozoravajući roditelje, odgojitelje, učitelje, profesore, svećenike, redovnike i redovnice na teške posljedice propusta vjerskog odgoja mladih koji danas »žive u nevjerojatnoj situaciji 'društvenog grijeha'« (244).

Slijedom rečenog, pišćev »rukopis« odaje proživljenost, prokušanost, promišljenost, sigurnost, radost i svjedočki žar vjere. Neskrivena je pišćeva emocionalna zauzetost, pa i zabrinutost; osjeća se da pred sobom ima stvarna čitatelja, kojemu želi otkriti bogatstvo Kristove Radosne vijesti. Stil je njegov stoga iskaz takva stava i raspoloženja, prilagođen ujedno nakanama i zadaćama knjige. Poglavlja i odjeljci pisani su pregledno, logično, ekonomično, razumljivo, bez preuzetnih detaljiziranja, suvišnih ponavljanja ili pak površnih uopćavanja. Is-

korištena literatura je obimna i naslućuje izvanredno bogatstvo autorova praktičnog i teorijskoga poznavanja cjelovite teme i pojedinih pitanja — citati su međutim uporabljeni s mjerom, ne zagušuju autorove misli. Očita je težnja da se pojmovi obrade definicijski, da se što manje mjesta ostavi dvojbama i nejasnoćama. Gdje problemi i pitanja zahtijevaju dalja istraživanja, to je jasno iskazano. Može se reći da ništa započeto nije ostalo nedorečeno. Samo gdje gdje se naslućuje stanovita užurbanost misli. To je razumljivo s obzirom na to da je trebalo relativno brzo selekcionirati, analizirati i sažeti gomilu građe. Oblikoslovno isticanje citata i važnih pojmova — posebice pregledno i potanko popisanih u »Kazalu pojmova« — uvelike olakšava praćenje i razumijevanje knjige. Tomu je pridonio i izdavač kvalitetnim papirom i krupnijim slogom, pa je i bilješke lako pratiti. Primjeri su slikoviti i s mjerom navedeni; ekskursi poticajni, izvrsno uporabljeni u službi dinamizacije štiva. To je ujedno posebna vrlina knjige. Premda njezino čitanje traži studioznost, a temom je i stilom daleko od ikakve senzacijske nakane, ona ima dramatsku napetost štiva što se teško ispušta iz ruku. Tomu pridonosi i sretno provedena zamisao da se, kao i u prvoj knjizi, u drugom dijelu »Sprovesti« izborom od dvadesetak »pitanja i odgovora iz životne prakse« upotpune prethodna poglavlja, kako bi se čitatelju dao životan, konkretan katolički moralno-duhovni smjerek u njegovu traženju odgovora na vjerskoživotne dvojbe, teškoće, traženja i upitanosti.

Ova je dakle knjiga, kao i prethodna, u prvome redu pouzdan vodič svakome koji traži katolički odgovor na bitna i važna moralno-duhovna pitanja. A njima se svi, pa i katolici, premalo bave. »*Žalostno je što tako puno svijeta imade uvjerenja i emocije za vremenito kao za vječno*«, govorio je svojedobno naš istaknuti katolički laik dr. Ljubomir Maraković. Ako znamo da je grijeh prevelike brige za

vremenito, a premale za vječno konstanta ljudskoga roda, onda je više nego dobrodošla želja o. Fućeka da svojim knjigama pobudi mnoge pozaspale (hrvatske katoličke) savjesti, da nas senzibilizira za vječno, koje se tu i sada, u zemaljskom životu oblikuje i određuje.

Na jednomu mjestu autor je zapisao da je u ovom nizu, pa tako i u ovoj knjizi, riječ o stvarima koje nas »strahovito tuku«. Vrijeme u kojemu živimo sve više naginje svetopisamskim opisima nepodnošljive duhovne napetosti krajnje povijesne točke. Utoliko, potrebno je na kraju reći, nikoga ne treba da začude, još manje komu zasmetaju stanovit apolgetski naboj, proročka istkanost i eshatonska intonacija ove knjige. Držim to, zaključno, vrlinom svake knjige koja, poput ove, daje provjerene i obrazložene katoličke odgovore na vječna i aktualna čovjekova pitanja o njegovim prvim i posljednjim stvarima. Zato s radošću i zanimanjem smijemo očekivati nove knjige iz ovoga niza.

Vladimir LONČAREVIĆ

Željka ZNIDARČIĆ (uredila), *Medicinska etika 1*, Centar za bioetiku Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove, Biblioteka Donum vitae, Knjiga 3, Zagreb, 2004, 300 str.

Knjiga *Medicinska etika 1* je autorizirani zbornik radova s triju simpozija (tečajeva trajne edukacije) o medicinskoj etici. Sljedeća knjiga sadržavat će radove s četvrtog skupa o etici. Ti su tematski skupovi, u organizaciji Hrvatskog katoličkog liječničkog društva (HKLD), održani u Zagrebu 2000., 2001. i 2003. godine. Knjigu je uredila organizatorica i voditeljica tih triju skupova doc. dr. sc. Željka Znidarčić. Izdavač je knjige Centar za bioetiku Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu, a to je treća knjiga »Biblioteke Donum vitae« čiji je glavni urednik prof. dr. sc. Valentin Pozaić, SJ.